

УДК 101.1

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.28>

ТРАНСФОРМАЦІЯ АКЦІОСФЕРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ВПЛИВОМ ПОЛІТИЧНИХ ІНІЦІАТИВ В.А. ЮЩЕНКА

Ігор Яковлев

*Національний університет «Одеська політехніка»
пр-т Шевченко, 1, 65044, м. Одеса, Україна*

Статтю присвячено розгляду трансформаційних процесів аксіосфери українського суспільства під впливом політичних ініціатив третього президента незалежної України В.А. Ющенко. Спираючись на соціологічні дослідження провідних соціологічних центрів України. В статті робиться висвітлення основних векторів впливу на аксіосферу та результативність даних дій. Відображено значимість Інституту національної пам'яті України в трансформаційних процесах аксіосфери українського суспільства. Вказано на важливість ідеологічного розвитку проблематики голодомору 1932–33 років та його впливу на цінності орієнтири українського народу. В висновках статті говориться що саме завдячуючи політиці В.А. Ющенко в питанні впливу на аксіосферу українського суспільства, через методіку зміни історичного наративу та використання методу національного суб'єктивізму в питаннях розгляду історичних подій з вигідної для держави точки зору, вдалось ввести значні зміни в історичний вектор аксіосфери українського суспільства, виокремивши український народ з поміж інших, хто постраждав від голоду 1932–33 рр, закріпивши його статус на державному рівні як геноцид українського народу, та запровадивши покарання за публічне не визнання голоду 1932–33 рр геноцидом. Таким чином у українському суспільстві з'явився новий погляд, який не можливо оскаржити, і слід лише приймати як єдино вірний. Голодомор це злочин радянської влади і нести відповідальність за нього повинна російська влада, яка є правонаступницею СРСР. В даному випадку відокремлення українського народу від інших народів СРСР, які також постраждали від голоду, призвело до формування автентичності жертви в українському соціумі. Також відбулось розмежування між українцями та росіянами, які з точки зору концепції геноциду виступають на боці злочинної влади, яка не тільки не визнає своєї провини, але й не бажає розглядати історичні події з української точки зору.

Ключові слова: аксіосфера, Український інститут національної пам'яті, голодомор 32–33 р., Віктор Ющенко.

Постановка проблеми. Виникла необхідність дослідження впливу політичних рішень на ціннісні орієнтири українського народу. Як показала практика, при бажанні щось докорінно змінити, можна розпочати з не великих кроків, але обдуманих і систематичних. Ось і в нашій країні після подій «помаранчевої революції» був розпочатий процес свідомого втручання в аксіосферу українського суспільства, через запуск ряду політичних механізмів, що в подальшому й призвів до тотальної трансформації ціннісних орієнтирів українського суспільства.

Формулювання цілей статті. Завдання статті є визначення та дослідження впливу політичних рішень на трансформацію одного із векторів аксіосфери українського суспільства в період президентської каденції Віктора Ющенко.

Вклад основного матеріалу дослідження. Вплив на аксіосферу українського суспільства президентом В.А. Ющенка можна охарактеризувати як визначним, так як саме ініціативність третього президента України в формуванні національної свідомості, запустила процес трансформації аксіосфери українського суспільства. Будучи відверто вираженим прозахідним президентом, В.А. Ющенко намагався принести прозахідні цінності на територію України. Використовуючи весь загальний існуючий методів голови української держави він з легкістю зумів здійснити задумане.

Україна, Росія, Білорусія як три основні країни пострадянського простору з значно схожим менталітетом, та спільною історією мали відносно схожу аксіосферу громадянського суспільства. І лише з процесом перепису інтерпретацій історичних подій та використанням принципу національного суб'єктивізму, вдалось впровадити зміни в стан аксіосфери. Та відокремити український народ від двох інших.

Політичні ініціативи В.А. Ющенка були направлені на декілька ціннісних векторів, що мали вплив на духовну складову життя українського суспільства, яке з розпадом радянського союзу, в переважній більшості сповідувало православне християнство, московського патріархату. Про що свідчать результати соціологічних опитувань. Також, саме В.А. Ющенко першим на офіційному рівні запустив процес отримання Україною ТОМОСу на автокефалію, говорячи про необхідність підтвердження своєї незалежності, ми або незалежні всюди, або все таки залежні від Росії.

Для реалізації задуманих політичних ініціатив В. Ющенко сприяв утворенню Українського інституту національної пам'яті. Український інститут національної пам'яті створений 31 травня 2006 року як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовувалася і координувалася Кабінетом Міністрів України, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу [1].

Впродовж своєї діяльності інститут національної пам'яті розгорнув два проекти присвячені висвітлення історичних подій через призму патріотизму. Перший з них Українська Друга світова 1939–1945рр де головний месидж криється в цитаті: «Війна прийшла на територію України у перший свій день – 1 вересня 1939 року». Сам проект визвав чи малий суспільний резонанс, так як за класичною радянською історичною школою слід вважати, що друга світова увійшла в життя українців лише з нападом нацистської Німеччини на Радянський Союз, а отже з початком Великої Вітчизняної Війни. Така позиція є неприпустимою в незалежній Україні тим більше, що вона не відповідає всім встановленим історичним фактам.

Другий проект який впроваджував інститут національної пам'яті при президентстві В.А. Ющенка мав назву «Українська революція 1917–1921» [2] і головна його задача полягала в популяризації серед населення історії 1917–1921 років з патріотичним тлумаченням тодішніх перетворень, дослідженні життєдіяльності видатних українських постатей тієї доби. Особливу увагу було привернуто таким постатям як С. Петлюра, В. Виніченко, Н.Махно, П. Скоропадський.

Зараз інститут національної пам'яті займає важливе місце в державотворчому процесі нашої країни, так як він формує вектор політичної направленості, впливає на прийняття рішень де постають ідеологічні питання. На пряму сприяє формуванню ціннісних орієнтирів в українському суспільстві. після революційних подій 2014 року в даного органу відбулось друге народження, можливості збільшились в рази, як і фінансування. Як і раніше головні пріоритети діяльності інституту знаходять своє відображення в піднятті теми голоду в Україні під час перебуванні її в складі Радянського Союзу, українська друга

світова 1939–1945, злочини проти свободи слова в радянському союзі, політичні репресовані в радянському союзі, чорнобильська катастрофа як злочин радянської влади. Ну і звісно декомунізація, по всій країні було знищено тисячі пам'ятників радянського періоду. Завдячуючи Інституту національної пам'яті вдалось в повній мірі реалізувати зміну в поглядах українців щодо питання сприйняття голодомору, та вояків УПА.

Вплив на культурний вектор, призвів до зменшення російськомовної літератури через держконтроль та популяризації українського книговидання. Та найбільшого впливу на культурний вектор було внесено саме через зміну риторики в історії. І основним в цьому аспекті стало підняття питання голоду 1932–33 рр., створення правового статусу голодомору і затвердженні на державному рівні нарративу, щодо жертви українського народу в даному питанні. Саме завдячуючи В.А. Ющенко голод 1932–33 років став сприйматись в українському суспільстві як злочин проти етносу, і в подальшому отримав правовий статус геноциду. Через адміністративну організацію державних структур, вдалось започаткувати та вдало проводити щорічні вшанування пам'яті загиблим на всій території України. Дана тематики знайшла своє відображення, через призму творчості вітчизняних митців, які приймаючи участь в численних тематичних форумах збагачували українську культуру своїми роботами на тему страждань українського народу під радянською владою.

Лише за перші десять років існування культу голодомору як злочину виключно проти українського народу, дана концепція зайняла своє законне місце в процесі формування акіосфери українського суспільства. Слід відмітити, що навіть до недавнього часу дане питання було вкрай спірним, і не мало спільної точки зору, не тільки в міжнародному сприйнятті, але й в вітчизняному науковому середовищі. Однобокість даної позиції викликала чимало критики. Особливо в питанні кількості жертв, та їх етнічної приналежності. Сам факт, що загиблі перебували на території УРСР не робить їх виключно українцями, враховуючи факт багатонаціонального населення з різними діаспорами та значною частиною росіян. Також, критичним було питання до концептуальності голодомору як геноциду. «хто проводив його реалізацію на місті?» натякаючи на те, що саме українські солдати і виконували організаційні роботи по вилученню в приватних господарствах їстівної продукції. Закріплення ідеї жертви в українському суспільстві, було підкріплене описом злочинця. Жертва український народ. Злочинець радянська влада, російська влада є правонаступником радянської.

Зауважмо, питання голоду 1932–33 рр в акіосфері пострадянського періоду, сприймалось як трагедія всього радянського народу, так як не лише на території УРСР він проходив в 1932–1933 роках. І дана трагедія була спільною для усіх народів радянського союзу. Радянська влада безумовно намагаючись виправдати себе, пояснювала дану трагедію не врожайністю та засухою, не беручи на себе відповідальність в адміністративному колапсі тих років.

На даний момент не існує точних даних стосовно кількості загиблих українців від голоду в період 1932–1933 років, проте в 2013 році Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України провів міжнародну наукову конференцію «голод в Україні в першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947) де були опубліковані результати відповідно до яких смертність на території Української РСР в період 1932–1933 років сягала 3 млн. 917.8 тис. осіб. Ця цифра не є точною, та відображає середній показник кількості жертв які зазначають у своїх роботах науковці з різних країн світу де найменшим показником є число приблизне до мільйонна осіб а найбільшим в межах десяти мільйонів. Загальна ж статистика по радянському союзу свідчить, від голоду в Росії загинуло – 3 млн. 264,6 тис., Казахстану – 1 млн. 258,2 тис. чол.,

сумарно на всій території СРСР – 8 млн. 731,9 тис. чол. Відносні втрати від голоду 1932–1933 років були найвищими в Казахстані – 22,42%, на Україні – 12,92%, в Росії – 3,17%, в середньому по СРСР – 5,42% [3].

Практично всі дослідники даної проблематики погоджуються з надмірною жорстокістю радянської влади по відношенню до селянства як класу. Значна частина українських та міжнародних дослідників стверджують що голод 32–33 років був цілеспрямований на знищення представників саме українського народу, як небажаного етносу в складі радянського союзу, проте така позиція йде всупереч дослідженням істориків які стверджують, що далеко не єдині українці постраждали від голоду в тому періоді історії.

Офіційна позиція радянської влади стосовно визнання голоду на Україні як злочину проти людяності навіть не розглядалась. Тлумачення даних подій зводилось до визнання голоду як стихійного лиха, що настав на території різних регіонів Радянського Союзу. А перше публічне визнання голоду 1932–33 рр. українськими можновладцями відбулось лише у 1987 році, секретарем ЦК КПУ В. Щербитським, який у своєму виступі визнав проблему голоду, та наголосив, що тодішня влада робила все можливе для запобігання трагедії. В період незалежності України дане питання постало зовсім на новий рівень. Ті можливості які відкривались для українських істориків в період незалежності, давали змогу відкрито говорити про злочини радянської влади направлені на знищення українського народу, така позиція в період незалежності не була цензурована владними структурами, а згодом найшла свою підтримку серед провідних політичних діячів нашої країни.

1993 року перший президент незалежної України Л. Кравчук публічно засудив діяльність злочинця сталінського режиму, а наступний президент Л. Кучма у 1998 році спираючись на підтримку української інтелігенції на чолі І. Драчем видав указ № 1310/98 від 26 листопада, згідно з яким розпочали відзначати «День пам'яті жертв голодоморів» в четверту суботу листопада [4]. Крім цього, саме при В. Ющенку були встановлені тисячі пам'яток присвячених вшануванню жертв голодомору, введена в культуру традиція запалювання свічки, на передодні якої в шкільних закладах проводилась інформаційна робота, а в сам день пам'яті організації влаштовували жалобні ходи з лампадками та свічками. Дякуючи політичній волі президента, вдалось в короткий термін популяризувати вшанування пам'яті загиблим і перетворити його в невід'ємну складову життя пересічних українців.

Українські політики довго спекулювали на даній темі і лише В. Ющенко поставив крапку в цьому питанні. Підписавши у 2006 році указ Про встановлення дня пам'яті жертв голодомору [5]. Згодом з ініціативи президента Верховна рада України прийняла закон, кваліфікуючи голод 1932–1933 років як геноцид українського народу. За це рішення проголосували 233 депутати Верховної Ради при необхідному мінімумі в 226 голосів. Серед тих, хто голосував «за», головним чином, депутати від партій «Наша Україна», Блоку Юлії Тимошенко і Соцпартії. Документ вводить адміністративну відповідальність за публічне заперечення голодомору. Тоді ж СБУ опублікувала в інтернеті 5 тисяч сторінок документів ГПУ, що відносяться до періоду масового голоду 1932–33 років. В самому Києві почали лунати заклики до вимогу компенсації від Росії як правонаступниці СРСР – правда, лише в тому разі, якщо рішення про визнання геноциду прийме ООН. Ні одна згадка Голодомору в ті роки не обходилося без слів про тих, хто сьогодні повинен покаятися за цей злочин [6].

За словами Віктора Ющенка, становлення і розвиток нації може відбуватися лише за умови, що вона пам'ятає і шанує свою історію. «Коли ми говоримо про власне національне «я» і як воно має формуватися, відповідь одна: на тих сторінках історії, що прожили наші діди, прадіди», – сказав Ющенко. Говорячи про цю трагедію, глава держави зауважив,

що 1933-й рік був врожайним, але в Україні голодною смертю щодоби вмирили 25 тисяч людей. Голодомор в Україні за кількістю жертв і нелюдської жорстокості став однією з найбільших гуманітарних катастроф за всю історію людства. «Цей голод був цілеспрямованим, цей голод був задуманим, це голод, який був організований і спрямований. І в цьому його головна особливість і основна сутність», – підкреслив президент [7].

«Нам дуже важливо це все зрозуміти, тому що такого геноциду не знала жодна нація... Ми втратили близько 10 мільйонів осіб. Це питання не тільки історії – це питання нашої пам'яті. Якщо у вас є пам'ять, ви повинні оцінити таке зло», – сказав Ющенко. Президент наголосив, що відкриті архіви і тисячі свідчень очевидців незаперечно свідчать: Голодомор був свідомим актом геноциду, що сталінський режим здійснив проти українського народу. Наш обов'язок як українців, сказав Ющенко, відновити історичну правду і справедливість, домогтися міжнародного визнання і засудження сталінського геноциду [8].

Твердження В. Ющенка, що від голоду загинули від семи до 10 мільйонів українців викликали гнівну реакцію серед проросійських дослідників даної теми. «Президент Віктор Ющенко надав своїй країні ведмежу послугу, заявивши про 10 млн смертей і втричі завищивши кількість убитих українців», – написав американський історик Тімоті Снайдер. З тим, що дані экс-президента перебільшені, погодилися Стівен Дж. Віткрофт, Станіслав Кульчицький, Людмила Гриневиц і інші дослідники цієї теми. У 1932–33 роках масовий голод був також на Поволжі і Кубані (де проживало багато етнічних українців), в Білорусі, на Південному Уралі, в Західному Сибіру і Казахстані. Найбільше українців загинуло в сучасних Харківській, Київській, Полтавській, Сумській, Черкаській, Дніпропетровській, Житомирській, Вінницькій, Чернігівській, Одеській областях і в Молдові, яка тоді входила до складу УРСР [9].

Наприкінці своєї каденції, третій президент незалежної України, наголосив, що за останні роки, в темі вшанування пам'яті жертв Голодомору зроблено багато. По всій Україні і в багатьох країнах світу встановлені пам'ятники невинно убієнним, впорядковано місця поховань жертв геноциду. Він при цьому додав, що «йдеться навіть не про суд ..., а про людське засудження». Також він закликав українців взяти з історії належні уроки для завтрашнього дня. Сьогодні ми дивимося на свою історію власними очима, відновлюємо розірваний зв'язок поколінь, зазначив глава держави. Дякуючи В.А. Ющенко було встановлені імена майже 2 мільйонів убитих людей, виявлені майже 14 тис. сіл і містечок у 18 регіонах України, де був великий голод, встановлені 3577 місць масових поховань жертв, з яких вже впорядковано 3124. Крім того, як повідомив Віктор Ющенко, Служба безпеки України підтвердила 816 масових поховань, де упокоїлися сотні тисяч українців. «Ми узгаляли списки 522 населених пунктів, занесених на «чорні дошки». Це – конкретні назви і конкретні долі», – також зазначив третій президент. Але, через брак достовірних демографічних даних того періоду чисельність втрат серед українців оцінюють дуже по-різному: від 1,8 до 7,5 і навіть 10 млн. Однак більшість фахівців сьогодні сходяться на думці, що прямих жертв Голоду було 3–3,5 млн. За підрахунками Інституту демографії та соціальних досліджень НАНУ, їх було 3,2 млн. У рішенні Київської апеляційного суду щодо винуватців Голодомору вказано число 3,9 млн [3].

Висновки. Як висновок можемо сказати, що саме завдячуючи політиці В.А. Ющенка в питанні впливу на аксіосферу українського суспільства, через методику зміни історичного нарративу та використання методу національного суб'єктивізму в питаннях розгляду історичних подій з вигідної для держави точки зору, вдалось ввести значні зміни в історичний вектор аксіосфери українського суспільства, виокремивши український народ з поміж інших, хто постраждав від голоду 1932–33 рр, закріпивши його статус на державному

рівні як геноцид українського народу, та запровадивши покарання за публічне не визнання голоду 1932–33 рр. геноцидом. Таким чином у українському суспільстві з'явився новий погляд, який не можливо оскаржити, і слід лише приймати як єдино вірний. Голодомор це злочин радянської влади і нести відповідальність за нього повинна російська влада, яка є правонаступницею СРСР. В даному випадку відокремлення українського народу від інших народів СРСР, які також постраждали від голоду, призвело до формування автентичності жертви в українському соціумі. Також відбулось розмежування між українцями та росіянами, які з точки зору концепції геноциду виступають на боці злочинної влади, яка не тільки не визнає своєї провини, але й не бажає розглядати історичні події з української точки зору.

Список використаної літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 № 764 «Про утворення Українського інституту національної пам'яті».
2. Українська революція 1917–1921 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://old.uinp.gov.ua/page/ukrainska-revoluyutsiya-1917-21>
3. Голод в Україні у першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947): Матеріали Міжнародної наукової конференції. 20–21 листопада 2013 р. Київ, Україна
4. Про встановлення дня пам'яті жертв голодомору (Указ Президента) N 1310/98 (199) вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1310/98/ed19981126>
5. Про встановлення дня пам'яті жертв голодомору (Указ Президента) N 1310/98 (199) [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1310/98/ed19981126>.
6. Про Голодомор 1932–1933 років в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16>
7. Ющенко про голодомор: [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/1022631-yushchenko-pro-golodomor-takogo-genocidu-ne-znala-zhodna-naciya>
8. Ющенко: правда про голодомор має дійти до кожної родини [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1889977.html>
9. Голодомор в Україні (1932–1933) [Електронний ресурс] Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомор_в_Україні_\(1932—1933\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомор_в_Україні_(1932—1933))

TRANSFORMATION OF THE AXIOSPHERE OF UKRAINIAN SOCIETY UNDER THE INFLUENCE OF POLITICAL INITIATIVES OF V.A. YUSHCHENKO

Ihor Yakovlev

*Odesa Polytechnic National University,
Shevchenko Ave., 1, 65044, Odesa, Ukraine*

The article is devoted to the consideration of the transformational processes of the axiosphere of Ukrainian society under the influence of the political initiatives of the third president of independent Ukraine, VA Yushchenko. Based on the sociological research of the leading sociological centers of Ukraine... The article highlights the main vectors of influence on the axiosphere and the effectiveness of these actions. The importance of the Institute of National Memory of Ukraine in the transformational processes of the axiosphere of Ukrainian society is reflected. The importance of the ideological development of the problems of the famine of 1932–33 and its impact on the values of the orientation of the Ukrainian people is indicated. In the conclusions of the article it is said that thanks to the policy of V.A. Yushchenko, in

the matter of influence on the axiosphere of Ukrainian society, through the method of changing the historical narrative and using the method of national subjectivism in matters of considering historical events from a favorable point of view for the state, managed to introduce significant changes in the historical vector of the axiosphere of Ukrainian society, singling out the Ukrainian people from among others, who suffered from the famine of 1932–33, establishing its status at the state level as genocide of the Ukrainian people, and introducing punishment for publicly not recognizing the famine of 1932–33 as genocide. In this way, a new point of view appeared in Ukrainian society, which cannot be disputed, and should only be accepted as the only correct one. The Holodomor is a crime of the Soviet government and the Russian government, which is the legal successor of the USSR, must bear responsibility for it. In this case, the separation of the Ukrainian people from other peoples of the USSR, which also suffered from the famine, led to the formation of the authenticity of the victim in Ukrainian society. There was also a separation between Ukrainians and Russians, who, from the point of view of the concept of genocide, are on the side of the criminal government, which not only does not admit its guilt, but also does not want to consider historical events from the Ukrainian point of view.

Key words: axiosphere, Ukrainian Institute of National Remembrance, Holodomor 32–33, Viktor Yushchenko.